
ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, НАУКА ТА КУЛЬТУРА КИТАЮ

ISSN 2616-7328 (Online); ISSN 2409-904X (Print)
Kitaëznavči doslidžennâ, 2019, No. 2, pp. 5–12
doi: <https://doi.org/10.15407/chinesest2019.02.005>

UDC 11:13:16(510)

THE EXTENSION OF DIALECTICAL MATERIALISM IN PHILOSOPHY OF FENG QI

V. Kiktenko

DSc (Philosophy), Senior Fellow

A. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

kiktenko@gmail.com

The article presents the extension of dialectical materialism in the philosophy of the outstanding Chinese thinker of the 20th century, Feng Qi (1915–1995), which is reflected in his epistemological and metaphysical theory of wisdom, methodological interpretation of dialectical logic, moral theory of human freedom. It is shown that in the theory of wisdom, Feng Qi is trying to harmonize epistemology, ontology, logic, ethics and aesthetics, but he does not rely on ideas formed in philosophical discussions of the 20th century related with various questions of epistemology. Feng Qi identifies the “wisdom” with “metaphysics”, by which he means the understanding of *dao* and its transmission as an absolute and apodictic principle governing reality and human existence as a whole. It is noted that for Feng Qi, the transition from knowledge to wisdom becomes possible not through a phased logical analysis of knowledge, but due to sudden enlightenment (“intellectual intuition”). The concept of freedom is at the center of the ideal of modern man in Feng Qi’s philosophy, and in order to become free you need to act consciously, voluntarily, naturally, in your own way. Feng Qi in his philosophical system combined the ideas of Confucianism, Taoism, Kantianism and Hegelianism. The most important peculiarity of Feng Qi’s philosophy is searching for a path between relativism and dogmatism, which is the most fully reflected in his dialectical logic, theory of wisdom and the moral theory of human freedom.

Keywords: logic, metaphysics, dialectics, materialism, epistemology, freedom, wisdom

РОЗШИРЕННЯ ДІАЛЕКТИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ В ФІЛОСОФІЇ ФЕН ЦІ

B. A. Kiktenko

Фен Ці (冯 契, 1915–1995) – один із найбільш системних і впливових мислителів Китаю ХХ ст., вчителями якого були видатні китайські філософи Цзінь Юелінь (金岳霖, 1895–1984), Фен Юлань (冯友兰, 1895–1990) і Тан

© 2019 V. Kiktenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of *The Chinese Studies*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Юнтун (汤用彤, 1893–1964). Основною темою філософії Фен Ці була переоцінка “мудрості” (智慧 *zhihui*) в контексті історії китайської думки. У 1980-х рр. було надруковано його тритомник “Логічний розвиток давньокитайської філософії” [冯契 1985] і “Революційний процес сучасної китайської філософії” [冯契 1989], які часто-густо зіставляють із лекціями Гегеля з історії філософії. Так само, як і Гегель, він вважав, що філософія є завершенням історії філософії, а історія філософії являє собою розгортання філософії [Feng Qi 2015, 17, 69, 228, 352]. При цьому, на думку Фен Ці, історія філософії – це діалектичний рух знання, заснованого на соціальній практиці людини і в першу чергу розгорнутого навколо проблеми співвідношення буття і мислення [Feng Qi 2009a, 7; Feng Qi 2009b, 808; Feng Qi 2016a, 89]. Цей рух є відкритим і нескінченним процесом, в якому вирішення певного протиріччя завжди призводить до появи нових опозицій, що можна простежити аж до трансформацій у розвитку суспільства і неминучої появи нової соціальної боротьби. Тому історія філософії та розвиток суспільства як такого ніколи не є прямим, лінійним прогресом, а скоріше це “прогрес в рамках циклічного повторення”, який приймає форму “спіральної кривої” замість прямої лінії [Feng Qi 2009a, 11–12; Feng Qi 2015, 34]. У 1990-х рр. Фен Ці працював над своєю головною працею – “Три трактати про мудрість”, який закінчив незадовго до своєї смерті в 1995 р. У цій підсумковій роботі він представив філософську систему мудрості, яка включає в себе три складових: 1) епістемологічна і метафізична теорія мудрості, сфокусована на наших знаннях про 道 *dao*; 2) методологічне трактування діалектичної логіки, що стосується застосування теорії *dao* як методу в пізнавальній та практичній діяльності; 3) моральна теорія свободи людини, зосереджена на застосуванні теорії *dao* до морального вдосконалення.

Рис. 1. Фен Ці

1) Епістемологічна і метафізична теорія мудрості

Під “мудрістю” Фен Ці розуміє те, що виходить за рамки культурних і дисциплінарних меж, що здатне подолати межі між різними напрямками сучасної філософії і що невіддільне від екзистенційних проблем. “Мудрість” відмінна від “професійної” філософії і робить можливою епістемологічну інтеграцію,

---

в якій філософська спрямованість знаходить свою початкову природу. У своїй теорії мудрості Фен Ці намагається узгодити епістемологію, онтологію, логіку, етику і естетику, й при цьому він не спирається на ідеї, сформовані в філософських дискусіях XX ст. щодо різних питань епістемології [Feng Qi 2015, 36; Feng Qi 2016b, 103]. У статті 1947 р. “Про мудрість” Фен Ці відділив мудрість від думки і знання: “Думка – це, на мою думку, знання з точки зору об’єкта, а мудрість з точки зору *dao*” [Feng Qi 2016d, 3]. Іншими словами, думка суб’єктивна, бо висловлює погляди різних людей; знання об’єктивне, бо дійсно представляє реальність конкретних об’єктів; і мудрість універсальна, інтуїтивна *dao* як вищої реальності всього. Цей підхід зберігся аж до його пізніх робіт: “З мого боку було б занадто спрощено проводити таке розходження просто між різними точками зору. Тому я відчуваю необхідність змінити спосіб вираження, щоб наш процес пізнання перетворився на рух від невігластва до знання і від знання до мудрості. Моя задача – пояснити діалектику такого руху” [Feng Qi 2015, 10]. Таким чином, філософія Фен Ці в цілому спрямована на перетворення знання на мудрість.

“Мудрість” Фен Ці ідентифікує з “метафізикою” (玄學 *xuanxue*), під якою він розуміє осягнення *dao* і передачу його як абсолютного та аподиктичного принципу, що керує реальністю і людським існуванням в цілому [Feng Qi 2016d, 1–2]. Таким чином, мудрість збігається зі здатністю спостерігати речі з точки зору *dao*, на відміну від простого знання (知識 *zhishi*), яке завжди залишається відносним і обмеженим певним об’єктом, і, таким чином, є фрагментарним і одностороннім [Feng Qi 2016d, 3–5]. На відміну від цього, метафізична мудрість формує погляд, виходить за межі таких бінарних протиріч, як матеріалізм та ідеалізм в сучасній філософії. Фен Ці засновує свою позицію на древніх ідеях одного із засновників даосизму Чжуан-цзи про рівність речей як основи *dao* [Feng Qi 2016d, 8]. У традиційній китайській філософії досягнення такого стану неупередженості ґрунтувалося на практичних зусиллях (功夫 *gongfu*) і самовдосконаленні. Поняття ж “перетворення знання на мудрість” 轉識成智 (*zhuanzhi chengzhi*) Фен Ці запозичує з буддизму [Feng Qi 2015, 409]. Філософ позитивно оцінює прогресивний характер знань, але стверджує, що “знання не може охопити кінцеву причину, сукупність або весь світ, і, отже, не є вищим царством”, що належить мудрості [Feng Qi 2015, 412]. Фен Ці використовує термін “мудрість” в класичному значенні для китайської філософії – “досконале знання” (聖智 *shengzhi*), якому доступно розуміння фундаментальних принципів Всесвіту, людського життя і *dao*, яке пронизує весь світ [Feng Qi 2015, 413]. Досягнення цього досконалого знання є поверненням до першооснови всього сушого, в якому небо і земля ростуть разом із людиною, десять тисяч речей стають одним тілом із людиною [Feng Qi 2015, 418–419].

На думку Фен Ці, перехід від знання до мудрості стає можливим не шляхом поетапного логічного аналізу знання, а завдяки раптовому просвітленню: “Частини, взяті разом, – це не ціле. Тільки стрибком ми можемо раптово отримати загальне і конкретне знання про ціле. Звичайно, окреме знання різних частин, аспектів і етапів – це необхідний підготовчий крок для пізнання сукупності, цілого і процесу. І все ж повинен бути стрибок, чуттєво раптового просвітлення при переході між цими двома етапами” [Feng Qi 2015, 419]. Фен Ці назвав таке раптове просвітлення “інтелектуальною інтуїцією”: “[Мудрість] відокремлює абсолютне від відносного, нескінченне від кінцевого, безумовне від умовного. Тільки за допомогою перетворення нашого [наукового] знання на [метафізичну] мудрість, за допомогою інтелектуальної інтуїції, ми можемо

досягти безіменного царства” [Feng Qi 2015, 42]. Більш того, хоча інтелектуальна інтуїція не є результатом логічного аналізу чуттєвих даних, вона невіддільна від них: “Інтелектуальна інтуїція – це не що інше, як почуття активності, пронизане розумом. Зрозуміло, інтелектуальна інтуїція, як чуттєва діяльність, невіддільна від розрізнення кольорів, оцінки звуків і знання смаків” [Feng Qi 2015, 430].

Фен Ці стверджує, що мудрість як філософська інтелектуальна інтуїція *dao* унікальна порівняно з іншими формами інтелектуальної інтуїції. “Ядром філософії є її вчення про природне та небесне *dao*. Вона прагне бути не тільки правдивою, а й ґрунтовною. Філософія намагається досягнути *dao*, яке об’єднує та є джерелом неба і людини, об’єкта і себе, розвиває вільну чесноту, об’єднану з небесним *dao*. Філософія хоче дослідити першопричину десяти тисяч речей у всесвіті та розкрити вищу сферу людського життя. Таким чином, вона досліджує безумовне, абсолютне і нескінченне” [Feng Qi 2015, 423–424]. Інтелектуальна інтуїція у філософії спрямована на те, щоб “охопити світ у формі теоретичного мислення”, про яке можна раціонально сперечатися і практично перевірити [Feng Qi 2015, 424]. Філософська інтелектуальна інтуїція проходить три стадії: “По-перше, ми ділимо і порівнюємо всі речі. Це робиться для того, щоб порівняти твердження і заперечення, щоб ми могли подолати взаємні розбіжності різних думок та їхні відповідні межі. По-друге, ми підтверджуємо існування всіх речей та об’єднуємо їх. Це повинно зводити нанівець всі відмінності між такими речами, як великі та маленькі, схожі та різнірідні, щоб можна було побачити їх усіх як одне та охопити все. Проте, на цій стадії все ще існує відмінність між суб’єктом, що пізнає, та об’єктом, що пізнається, й тому існує необхідність в третій стадії, щоб підтвердити існування всіх речей, а потім заперечувати їх. Це повинно перевершити всі відмінності, такі як відмінності між небом і людиною, між внутрішнім і зовнішнім, між суб’єктом і об’єктом, а також між тим, що пізнається, й тим, що є пізнаним” [Feng Qi 2015, 429]. На останньому етапі філософської інтелектуальної інтуїції *dao* людина більше не обтяжена будь-якими речами, бо вона чує і бачить речі, не усвідомлюючи їхніх відмінностей, а її мислення відповідає реальності, не роблячи позитивних або негативних суджень про речі, “вона [людина] стає тотожною з *dao* і знаходиться в одному тілі з *dao*” [Feng Qi 2015, 430] – “те, що схоплено [філософською] інтелектуальною інтуїцією, виходить за рамки того, що пізнається, й того, що пізнано. Оскільки це недоступно емпіричним знанням, то це, звичайно, немислимо і невимовно” [Feng Qi 2015, 432].

2) Методологічне трактування діалектичної логіки

У 1950-х роках Фен Ці розробляє свою епістемологічну та метафізичну теорію *dao* з метою втілення теорії в метод і чесноту. Тут проявляється одна з його фундаментальних тем – єдність теорії та методу: теорія може використовуватися як метод для отримання нових знань, а теорія *dao* (мудрості) повинна стати методом пізнання *dao* [Feng Qi 2016a, 406]. Фен Ці ретельно аналізує аналітичний та синтетичний метод: “Під аналізом я маю на увазі поділ конкретного об’єкта знання на різні елементи, частини й особливості, та їхнє вивчення окремо. Під синтезом я маю на увазі захоплення об’єкта знання шляхом об’єднання його різних елементів, частин і характеристик в єдине ціле” [Feng Qi 2016a, 286]. На думку філософа, ці два методи не тільки необхідні, але, крім того, між ними існує діалектичний рух – “необхідно мати окреме знання різних частин, аспектів і етапів речі, щоб отримати загальне і всебічне знання про неї” [Feng Qi 2015, 419]. Тобто неможливо мати належне розуміння об’єкту в

цілому без розуміння його складових частин. Відповідно духу китайської філософії Фен Ці каже, що пізнання *dao* веде до морального вдосконалення, а моральне вдосконалення веде до пізнання *dao* [Feng Qi 2015, 441].

Згідно з Фен Ці: “Внутрішні відносини – це відносини, в яких якісна зміна одного елемента призведе до відповідної зміни іншого пов’язаного елемента. Відносини, встановлені практикою між суб’єктом і об’єктом, є внутрішніми, в той час як ті, які встановлені знанням, є зовнішніми. Останнє є зовнішнім, тому що об’єкт не змінюється просто тому, що він відомий суб’єкту” [Feng Qi 2015, 80]. І далі: “Практика і знання нероздільні. З одного боку, знання розвивається, коли розвивається практика, оскільки саме в процесі перетворення об’єкта ми пізнаємо об’єкт; тільки коли ми встановлюємо внутрішні відносини з об’єктом в нашій практиці, ми можемо встановити зовнішні відносини з об’єктом в наших знаннях. З іншого боку, тільки коли ми встановлюємо зовнішні відносини з об’єктом, ми можемо встановити внутрішні відносини з об’єктом на практиці” [Feng Qi 2016a, 39]. Тому досконалою людиною для Фен Ці є не той, хто володіє досконалим знанням або не помиляється на практиці, а той, хто постійно перебуває в спіралі діалектичного руху між знанням і практикою.

Для Фен Ці *dao* – це зміни та розвиток, і тому пізнання *dao* можливе шляхом вивчення подій минулого: “Історичний метод охоплює основну схему історичних явищ та їхніх причинно-наслідкових зв’язків, слідуючи послідовності історії... Для цього потрібно розглядати історію як процес необхідного руху, як логічний процес, викликаний рухами суперечливих сил. Тому історичний метод – це не що інше, як розуміння логіки історії” [Feng Qi 2016a, 444]. Тут Фен Ці підкреслив важливість історичного методу для пізнання *dao*. Очевидно, якщо не витратити час на докладні історичні дослідження, аналізи і синтез, не буде можливості зрозуміти логіку (*dao*) історичного розвитку. Однак при цьому Фен Ці вважав, що, якщо нічого невідомо про логіку (*dao*) історії, то неможливо провести історичне дослідження належним чином: “[В історії] є багато випадкових елементів. Таким чином, якщо наше мислення буде йти за кожним кроком історії, велика частина нашої енергії буде витрачена даремно на роботу з неважливими матеріалами, і наш розумовий процес буде часто перериватися. Тому ми повинні використовувати логічний метод, щоб дійсно зрозуміти логіку історичного розвитку” [Feng Qi 2016a, 445]. Отже, існує необхідність у логічному методі, який би застосовував наші знання про *dao* до нашого історичного дослідження. Тільки тоді великі і складні історичні дані можуть стати простими, і відносини між деякими явно не пов’язаними історичними подіями можуть бути легко встановлені.

Фен Ці використовує поняття “діалектика між незгодою та згодою” для пояснення відносин між людьми в теорії знань. Філософія – це теорія мудрості, яка намагається побачити речі не суб’єктивно, а з точки зору *dao* [Feng Qi 2015, 235]. Тому філософи повинні прийти до єдиної думки про те, що є *dao*, бо існує тільки одне *dao*. Однак кожен філософ створює свій власний погляд на світ і людину й в результаті всі говорять про своє *dao* [Feng Qi 2015, 235]. У пошуках універсального розуміння *dao* Фен Ці рішуче виступає проти релятивізму: “З будь-яких конкретних питань у людей будуть різні думки з різних точок зору. Таким чином, вони, здається, не погоджуються один з одним на початку. Після обговорення їх погляди можуть наставляти, доповнювати, виправляти один одного і, нарешті, прийти до згоди” [Feng Qi 2015, 227]. При цьому він також застерігав від догматизму, бо “досягнення згоди – це одне, а досягнення істини – інше” [Feng Qi 2015, 239]. А так як *dao* – це постійний процес розвитку [Feng Qi 2015, 261], то будь-яка згода може бути замінена з

метою відходу від догматизму: “В процесі пізнання люди можуть прийти до узгодженого висновку після дебатів між різними думками і досягти однієї і тієї ж мети різними способами. Все ж ця згода може знову привести до розбіжностей між різними думками, і тому нові дебати можуть виникати знову... Саме в цьому круговому русі між згодою і незгодою знання стає постійним процесом виникнення і вирішення проблем” [Feng Qi 2015, 227]. Саме тому Фен Ці виступив проти догматичного марксистського підходу, який відкидав формальну логіку або робив формальну логіку діалектичною: “Формальна логіка має свою об’єктивну основу. Весь світ дійсно рухається, але він також має свою відносну стабільність” [Feng Qi 2015, 246]. Тобто навіть діалектична логіка не може порушувати формальну логіку, хоча необхідно вийти за рамки формальної логіки, щоб повністю застосувати діалектичну логіку.

3) Моральна теорія свободи людини

Як було зазначено вище, для Фен Ці мудрість – це не просто теоретичне розуміння *dao*, але й моральне вдосконалення [Feng Qi 2016b, 318]. Тобто перетворити теорію на чесноту означає реалізацію ідеалу життя людини відповідно до мудрості: “На відміну від стародавнього ідеалу мудреців, благородних мужів і героїв, сучасний ідеал – це звичайна вільна людина. Це не дуже високий ідеал: кожен може досягти цієї мети, якщо спробує. Нова особистість, яку ми хочемо створити, – це звичайна вільна людина, а не всемогутній і всезнаючий мудрець. Ми не думаємо, що є свідомість і свобода в їхньому абсолютному значенні. Ми не можемо обожнювати людей, оскільки всі вони звичайні люди, які мають недоліки і роблять помилки. І все ж сутність людей полягає в тому, щоб стати вільними і вільно працювати” [Feng Qi 2016b, 309]. Таким чином концепція свободи перебуває в центрі ідеалу сучасної людини в філософії Фен Ці, а для того щоб стати **вільним** (自由 *ziyou*), потрібно діяти **усвідомлено** (自覺 *zijue*): “Свобода людини особливо проявляється в цілеспрямованості їхніх дій. Люди стають вільними у своїй діяльності, набуваючи раціонального знання, обираючи з можливостей, наданих природою, для задоволення потреб людини і плануючи реалізувати вибрані можливості; люди також стають вільними, розвиваючи властиві їм основні сили і використовуючи їх для створення себе” [Feng Qi 2016b, 48], **добровільно** (自願 *ziyuan*): “...людина несе моральні обов’язки й відповідно повинна нести відповідальність за наслідки своїх дій” [Feng Qi 2016b, 221–222], **природно** (自然 *ziran*): “Об’єктивна реальність надає певні реальні можливості, а у людей є певні потреби відповідно до їхньої природи. Поєднання цих двох елементів стає вимогою природи” [Feng Qi 2016b, 312], **по-своєму** (自我 *ziwo*): “Суть [цих окремих людей] полягає саме в цих людях, кожен з яких має свої індивідуальні характеристики” [Feng Qi 2016b, 60].

Звідси Фен Ці дійшов до такого висновку: “З гносеологічної точки зору свобода означає перетворення світу у відповідності до істинних знань. Це реалізація наукових ідеалів, заснованих як на прогнозах можливостей, пропонованих реальністю, так і на людських потребах. З моральної точки зору свобода означає добровільний вибір і добровільне дотримання моральних принципів в своїх діях (реалізація моральних ідеалів), що відображає потребу людини в прогресі. З естетичної точки зору свобода означає інтуїцію в гуманізованій природі, щоб естетичні ідеали могли бути реалізовані в яскравих образах, повних людських пристрастей” [Feng Qi 2016b, 27–28]. Хоча сутність людини полягає в тому, щоб бути вільним, але досягається ця мета різними шляхами: “Вільний індивід – це не просто член, вид, осередок соціальних відносин.

Людина також має свою унікальну ідентичність, яка відрізняє людину від усіх інших і робить людину незалежною в складних соціальних відносинах” [Feng Qi 2016b, 320]. Справжньою особистістю людина стає тільки через реалізацію принципу *ziwo* як суб’єкта свободи [Feng Qi 2015, 453]. При цьому, на думку Фен Ці, акцент на індивідуальність суперечить ідеалу солідарності, бо політична держава і все людство повинні стати добровільним об’єднанням всіх вільних людей (*комуністичний ідеал держави*) [Feng Qi 2016b, 55].

В історії сучасної китайської думки Фен Ці – це один із небагатьох філософів, який розробив оригінальну філософську систему, де поєдналися ідеї конфуціанства, даосизму, кантіанства і гегельянства. Найбільш важливою рисою філософії Фен Ці є пошук шляху між релятивізмом і догматизмом, що найбільш повно відбилося в його діалектичній логіці, теорії мудрості та моральній теорії свободи людини. Фен Ці стверджує, що не можна повністю пізнати *dao*, але можна постійно вдосконалювати наше розуміння *dao*; не можна стати абсолютно вільними, але можна завжди прагнути цього. Для Фен Ці тільки *dao* абсолютно як абсолютний рух, процес і спосіб буття всіх речей, бо це є Шлях [Feng Qi 2015, 427].

ЛІТЕРАТУРА

- 冯契。中国古代哲学的逻辑发展。上海，1985。
冯契。中国近代哲学的革命进程。上海，1989。
冯契。人的自由和真善美。上海，1996a。
冯契。认识世界和认识自己。上海，1996b。
冯契。中国古代哲学的逻辑发展。册1。上海，2009a。
冯契。中国古代哲学的逻辑发展。册3。上海，2009b。
冯契。冯契文集-第一卷-认识世界和认识自己。上海，2015。
冯契。冯契文集-第二卷-逻辑思维的辩证法。上海，2016a。
冯契。冯契文集-第三卷-人的自由和真善美。上海，2016b。
冯契。冯契文集-第八卷-智慧的探索。上海，2016c。
冯契。冯契文集-第九卷-智慧的探索·补篇。上海，2016d。

REFERENCES

- Feng Qi (1985), *Zhongguo gudai zhexue de luoji fazhan*, Shanghai renmin chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Feng Qi (1989), *Zhongguo jindai zhexue de geming jin Cheng*, Shanghai renmin chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Feng Qi (1996a), *Ren de ziyou he zhenshanmei*, Shanghai renmin chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Feng Qi (1996b), *Renshi shijie he renshi ziji*, Shanghai renmin chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Feng Qi (2009a), *Zhongguo gudai zhexue de luoji fazhan*, Ce 1, Dongfang chuban zhongxin chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Feng Qi (2009b), *Zhongguo gudai zhexue de luoji fazhan*, Ce 3, Dongfang chuban zhongxin chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Feng Qi (2015), *Fengqi wenji-di yi juan-renshi shijie he renshi ziji*, Huadong shifan daxue chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Feng Qi (2016a), *Fengqi wenji-di er juan-luoji siwei de bianzhengfa*, Huadong shifan daxue chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Feng Qi (2016b), *Fengqi wenji-di san juan-ren de ziyou he zhenshanmei*, Huadong shifan daxue chubanshe, Shanghai. (In Chinese).

Feng Qi (2016c), *Fengqi wenji-di ba juan-zhihui de tansuo*, Huadong shifan daxue chubanshe, Shanghai. (In Chinese).

Feng Qi (2016d), *Fengqi wenji-di jiu juan-zhihui de tansuo-bu pian*, Huadong shifan daxue chubanshe, Shanghai. (In Chinese).

РОЗШИРЕННЯ ДІАЛЕКТИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ В ФІЛОСОФІЇ ФЕН ЦІ

В. О. Киктенко

У статті розглянуто розширення діалектичного матеріалізму у філософії видатного китайського мислителя ХХ століття Фен Ці (1915–1995), що знайшло відображення у його епістемологічній та метафізичній теорії мудрості, методологічному трактуванні діалектичної логіки, моральній теорії свободи людини. Показано, що в теорії мудрості Фен Ці намагається узгодити епістемологію, онтологію, логіку, етику та естетику, але при цьому він не спирається на ідеї, сформовані в філософських дискусіях ХХ ст. щодо різних питань епістемології. “Мудрість” Фен Ці ідентифікує з “метафізикою”, під якою він розуміє осягнення *dao* і передачу його як абсолютного та аподиктичного принципу, що керує реальністю і людським існуванням в цілому. Відзначено, що для Фен Ці перехід від знання до мудрості стає можливим не шляхом поетапного логічного аналізу знання, а завдяки раптовому просвітленню (“інтелектуальна інтуїція”). Концепція свободи перебуває в центрі ідеалу сучасної людини в філософії Фен Ці, а для того щоб стати вільним потрібно діяти усвідомлено, добровільно, природно, по-своєму. Фен Ці в своїй філософській системі поєднав ідеї конфуціанства, даосизму, кантіанства і гегельянства. Найбільш важливою рисою філософії Фен Ці є пошук шляху між релятивізмом і догматизмом, що найбільш повно відбилося в його діалектичній логіці, теорії мудрості та моральній теорії свободи людини.

Ключові слова: логіка, метафізика, діалектика, матеріалізм, епістемологія, свобода, мудрість

РАСШИРЕНИЕ ДИАЛЕКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛИЗМА В ФИЛОСОФИИ ФЭН ЦИ

В. А. Киктенко

В статье рассмотрено расширение диалектического материализма в философии выдающегося китайского мыслителя ХХ века Фен Ци (1915–1995), что нашло отражение в его эпистемологической и метафизической теории мудрости, методологической трактовке диалектической логики, моральной теории свободы человека. Показано, что в теории мудрости Фэн Ци пытается согласовать эпистемологию, онтологию, логику, этику и эстетику, но при этом он не опирается на идеи, сформированные в философских дискуссиях ХХ в. по различным вопросам эпистемологии. “Мудрость” Фен Ци идентифицирует с “метафизикой”, под которой он понимает постижения *dao* и передачу его как абсолютного и аподиктического принципа, управляющего реальностью и человеческим существованием в целом. Отмечено, что для Фен Ци переход от знания к мудрости становится возможным не путем поэтапного логического анализа знания, а благодаря внезапному просветлению (“интеллектуальная интуиция”). Концепция свободы находится в центре идеала современного человека в философии Фэн Ци, а для того, чтобы стать свободным, нужно действовать осознанно, добровольно, естественно, по-своему. Фен Ци в своей философской системе соединил идеи конфуцианства, даосизма, кантианства и гегельянства. Наиболее важной чертой философии Фэн Ци является поиск пути между релятивизмом и догматизмом, что наиболее полно отразилось в его диалектической логике, теории мудрости и нравственной теории свободы человека.

Ключевые слова: логика, метафизика, диалектика, материализм, эпистемология, свобода, мудрость

Стаття надійшла до редакції 22.11.2019